

ТОМА ОТ АКВИНО

ЗА ЗЛОТО

Първи въпрос. Раздел 1. Дали злото е нещо¹

Изглежда, че е.

1. Наистина, всичко тварно е нещо. А злото е нещо тварно, съгласно реченото у Исаия, 65:7: „Аз, Господ, принасящ мир и създаващ зло.” Следователно злото е нещо.

2. Освен това всяка от противоположностите е нещо естествено, тъй като противоположностите са от един и същ род. Но злото е противоположно на доброто, съгласно реченото у Иисуса Сирахов, 33:14: „Наспротив злото стои добро.” Следователно злото е нещо.

3. Може да се каже обаче, че взето абстрактно, злото е не противоположност, ами лишеност; ала конкретното зло е противоположно и е нещо. – Противно на това е обаче, дето нищо не е противоположно на друго по онова, в което съвпада с него, защото черното не е противоположно на бялото в качеството си на цвят. А съобразно носителя си злото съвпада с доброто. Значи в това отношение то не противостои на доброто, ами му противостои, доколкото е зло; следователно именно като зло злото е нещо.

4. Освен това противопоставеността на формата и лишеността е налична и в природните вещи. А ние не казваме, че злото противостои на доброто в природните неща, ами единствено в нравствените постъпки: понеже злото и доброто, именно като противоположности, съдържат в себе си добродетелта и порока. Следователно противопоставеността между злото и доброто не се разбира като противопоставеност на лишеността и предразположението.

5. Освен това Дионисий² и Дамаскин³ казват, че злото е като тъмнината. Но тъмнината противостои на светлината, както е казано във втора книга на „За душата”.⁴ Следователно и злото противостои на доброто, а не е само лишеност от него.

¹ Срв. *Sent.*, II d.34 q.1 a.2; *Contra gent.*, III 7-9; *S. th.*, I q.48 a.1; *In De div. nom.*, IV lect.14; *Compend. theol.*, I 115.

² *De div. nom.*, IV 32.

³ *De fide orth.*, II 4.

⁴ Aristoteles, *De anima*, II 14, 418b18.

6. Освен това Августин⁵ твърди, че което веднъж е било, никога не пропада напълно в небитието. Ако например въздухът е бил озарен от слънцето, тварната светлина във въздуха не престава да е налична там; а и не може да се каже, че се събира обратно в началото си. Значи в носителя остава нещо от нея, представляващо един вид несъвършена разположеност; и това именно се нарича тъмнина. Така че тъмнината е нещо противоположно на светлината, а не само лишеност. Същият аргумент важи и относно злото и доброто. Следователно злото не е единствено лишеност от добро, ами е противоположно на доброто.

7. Освен това между лишеността и предразположението няма нищо междинно, що се отнася до онова, което ги приема в себе си. А между доброто и злото има нещо междинно, тъй като не всички неща са добри и зли, както е казано в *Категории*.⁶ Следователно доброто и злото противостоят не привативно, ами като противоположности, между които може да има нещо междинно: така че злото е нещо.

8. Освен това всяко разрушаващо действа. Но злото, именно като зло, разрушава, както отбелязва Дионисий в четвърта глава на *За божествените имена*.⁷ Следователно злото, именно като зло, действа. Ала да действа е в състояние само онова, което е нещо. Следователно злото, именно като зло, е нещо.

9. Може да се каже обаче, че разрушаването не е действане, ами ущърбност на действието. – Само че ще възразим, че разрушаването е движение или изменение. Значи разрушаването е задвижване. А задвижването е действане. Следователно разрушаването е действане.

10. Освен това по думите на Философа в пета книга на *Физика*⁸ има естествено разрушение, също както и възникване. Ала във всяко естествено движение е налице нещо, което цели природата на задвижващото; и значи в разрушаването е налице нещо, което цели природата на разрушаващото. А на злото е присъщо да разрушава, както отбелязва Дионисий.⁹ Следователно злото притежава някаква природа, насочена към определена цел.

11. Освен това онова, което не е нещо, не може да е род, тъй като няма видове на несъществуващото, както отбелязва Философът.¹⁰ Но злото е род: по ~~е~~же в

⁵ *De moribus ecclesiae*, II 27.

⁶ Aristoteles, *Cat.*, 10, 12a16

⁷ *De div. nom.*, IV 20.

⁸ *Phys.*, V 1, 225a12-20.

⁹ *De div. nom.*, IV 20.

¹⁰ *Top.*, IV 6, 128b9.

*Категории*¹¹ е казано, че доброто и злото не са в някакъв род, ами сами са родове на останалите. Следователно злото е нещо.

12. Освен това онова, което не е нещо, не може да е видово различие, конституиращо каквото и да било: понеже всяко видово различие е едно и съществуващо, както е казано в трета книга на *Метафизика*.¹² А доброто и злото са видови различия, конституиращи добродетелта и порока. Следователно злото е нещо.

13. Освен това онова, което не е нещо, не може да се усилва или отслабва. А злото може да се усилва и отслабва: защото човекоубийството е по-голямо зло от прелюбодеянието. При това не може да се каже, че по-голямо е онова зло, което разрушава повече от доброто, понеже разрушаването на доброто е резултат от злото; а усилването и отслабването на причината не се дължи на следствието, ами обратно. Следователно злото е нещо.

14. Освен това всичко, което има битието си като разположено в място, е нещо. А злото е тъкмо такова: понеже според Августин¹³ поставеното на мястото му зло препоръчва по по-превъзходен начин доброто. При това не може да се каже, че казаното следва да се разбира като отнасящо се до злото от гледна точка на доброто, в което е: тъй като злото препоръчва доброто тъкмо чрез противопоставеността си нему, доколкото противопоставените една на друга противоположности повече се открояват.¹⁴ Следователно злото именно като зло е нещо.

15. Освен това според Философа в пета книга на *Физика*¹⁵ всяко изменение е от подлежащо в подлежащо, или от подлежащо в не-подлежащо, или пък от не-подлежащо в подлежащо; а пък подлежащо назовава онова, за което се утвърждава нещо. Ала когато нещо се променя от добро в зло, това не е изменение от подлежащо в не-подлежащо или от не-подлежащо в подлежащо, понеже това са възникването и унищожението. Следователно се променя от подлежащо в подлежащо; следователно излиза, че злото е нещо, за което може да се утвърждава нещо.

16. Освен това пак Философът твърди в първа книга на *За възникването и унищожението*¹⁶, че разрушаването на едно е пораждаше на друго. Но според Дионисий¹⁷ в четвърта глава на „За божествените имена“ злото като зло разрушава.

¹¹ *Cat.*, 11, 14a23-25.

¹² *Met.*, III 3, 998b26.

¹³ *Enchirid.*, III 11.

¹⁴ Cf. Aristoteles, *Rhet.*, III 17, 1418b3.

¹⁵ *Phys.*, V 1, 225a3-7.

¹⁶ *De gener. et corr.*, I 7, 318a23-25.

¹⁷ *De div. nom.*, IV 20.

Значи злото като такова и поражда нещо, така че то самото трябва да е нещо; тъй като всяко възникващо бива породено от нещо.

17. Освен това доброто има смисъла на нещо възжелано, тъй като благо е нещо, към което изпитват влечение всички неща, както е казано в първа книга на *Етика*¹⁸, а на същото основание злото има смисъла на нещо, което бива избягвано. Случва се обаче да бъдем естествено привлечени от нещо обозначено отрицателно, а естествено да отбягваме нещо обозначено положително, както овцата естествено отбягва присъствието на вълка, а желае неговото отсъствие. Следователно доброто не е в по-голяма степен нещо, нежели злото.

18. Освен това наказанието като такова е справедливо; а справедливото е добро. Значи наказанието като такова е нещо добро. Но то именно като наказание е нещо лошо: понеже злото бива или наказание, или провинение. Значи нещо лошо като такова е добро. А всяко добро е нещо. Следователно и злото като такова е нещо.

19. Освен това, ако благостта не беше нещо, нищо не би било добро. По същия начин, ако лошотата не беше нещо, не би имало нищо зло. Само че очевидно е, че има много лоши неща. Следователно лошотата е нещо.

20. Може да се каже обаче, че злото не е съществуващо в природата или в сферата на нравствеността, ами е само в понятието. – Противно на това е обаче твърдението на Философа в шеста книга на *Метафизика*¹⁹, че доброто и злото са в нещата, а истинното и неистинното са в интелекта. Следователно злото не е само в понятието, ами е нещо в природните неща.

Противно на това е обаче следното.

1. В единадесета книга на *За Божия град* Августин²⁰ заявява, че злото не е някаква природа, ами това название приема ущърбността на доброто.

2. Освен това у Йоана, 1:3, е речено: „Всичко чрез Него стана.” Само че злото не е станало чрез Словото, както отбелязва Августин. Следователно злото не е нещо.

3. Освен това пак там е добавено: „без Него е станало нищото, сиреч грехът; понеже грехът е нищо и людетe, като съгрешат, стават нищо”, както пояснява глосата към това място; а на същото основание и всяко друго зло е нищо. Следователно злото не е нещо.

¹⁸ *EN*, I 1, 1094a2.

¹⁹ *Met.*, VI 4, 1027b25-27.

²⁰ *De civ. Dei*, XI 9.

Отговарям с думите, че както за бялото, така и за злото говорим по два начина. От една страна, казвайки „бяло”, разбираме онова, което е носител на белотата; от друга страна „бяло” бива наричано онова, което е бяло именно като такава, сиреч самата акциденция. По същия начин злото в един смисъл може да се разбира като носител на злото, сиреч като нещо, в друг смисъл може да се има предвид самото зло, което не е нещо, ами е лишениостта от някакво частно добро. За да стане ясно това, трябва да знаем, че доброто собствено е нещо, доколкото изпитваме влечение спрямо него, понеже според Философа в първа книга на *Етика*²¹ най-добре определят доброто онези, които казват, че доброто е онова, към което всички неща изпитват влечение; а зло те наричат противостоящото на доброто. Ето защо зло трябва да е онова, което противостои на желаното като такава. А то не може да е нещо: което става ясно от следните три аргумента. Първо, защото желаното има смисъла на цел; а редът на целите е същият като реда на действащите неща. Наистина, колкото нещо действащо е по-висше и по-всеобхватно, толкова по-всеобхватно добро е целта, заради което то действа; понеже всяко действащо действа заради някаква цел и заради някакво благо; което се вижда особено ясно в човешките дела. Управникът на града се стреми към частно благо, именно към благо за града. А кралят, който стои по-горе от него, се стреми към всеобщото благо, именно към мир а в цялото кралство. Та щом при действащите причини не е редно да се отива в безкрайност, ами трябва да стигнем до нещо първо, което е общата причина за битието, то трябва да има и всеобщо благо, към което се свеждат всички блага; и то не може да е друго освен самото първо и всеобхватно действащо; тъй като щом желаното задвижва влечението²², а първото движещо трябва да е неподвижно, то по необходимост първото и всеобщо желано ще е първото и всеобщо благо, което задвижва всички неща чрез това, че те биват увлечени към него. Та както всичко в реалността трябва да произлиза от първата и всеобща причина за битието, така и всичко в реалността трябва да произлиза от първото и всеобщо благо. А произлизащото от първото и всеобщо благо може да е само частно благо; също както произлизащото от първата и всеобхватна причина за битието е частно съществуващо. Всичко в действителността трябва да е някакво частно благо; поради което като съществуващо то не може да противостои на доброто. Следователно

²¹ EN I 1, 1094a2.

²² С понятието „влечение” тук е предаден латинският термин *appetites*. Влечението представлява стремежът към съприроден обект и то включва освен желанието (*desiderium*), също и момента на устременост към желаното.

излиза, че злото именно като зло няма как да е нещо реално, ами е лишеност от някакво частно добро, бидейки същевременно свързано с друго частно добро. Същото става видно, на второ място, и от това, че всяко нещо в реалността има склонност и влечение към нещо съответстващо нему. А имащото смисъла на желано, има смисъла на нещо добро. Следователно всяко нещо в реалността съответства на нещо добро. А злото именно като зло не съответства на доброто, ами му противостои. Значи злото не е нещо реално. Но ако злото беше някаква вещ, то не би възжелавало нищо, нито нещо би изпитвало влечение към него; и следователно не би действало и не би се движело, понеже всяко нещо действа или се движи поради влечението си към някаква цел. На трето място същото проличава и от това, дето самото битие има смисъла на най-желаното; поради което виждаме, че всяко нещо естествено се стреми да съхрани битието си и да избегне разпада си, като се противопоставя на последното с всички сили. Така че самото битие, към което изпитваме влечение, е добро. Следователно злото, което изцяло противостои на доброто, трябва да противостои и на битието. А противостоящото на битието не може да е нещо. Ето защо твърдя, че злото не е нещо; нещо е онова, на което е акцидентално присъщо да е зло, доколкото злото лишава от някакво частно добро; също както слепотата не е нещо, но този, комуто се случи да ослепее, е, разбира се, нещо.

И тъй, *на първото възражение* трябва да се отговори, че дадено нещо се нарича зло в два смисъла: безусловно и в някакво отношение. Безусловно зло е онова, което е зло само по себе си. Такова е лишеното от някакво частно добро, което е дължимо с оглед на съвършенството му, както болестта е зло за живото същество, тъй като го лишава от равномерността на течностите, изисквана за съвършеното битие на живото същество. В някакво отношение зло бива наречено онова, което не е зло само по себе си, ами е зло за нещо; понеже то не е лишеност от някакво дължимо с оглед на собственото му съвършенство добро, ами от дължимото с оглед съвършенството на друга вещ, както огънят е лишен от формата на водата, която обаче не е дължима с оглед съвършенството на огъня, ами с оглед съвършенството на водата; поради което огънят сам по себе си не е лош, ами е такъв за водата. По същия начин редът на справедливостта е свързан с лишаването от нечие частно добро на съгрешилия, доколкото редът на справедливостта изисква, щото съгрешилият да бъде лишен от доброто, към което изпитва влечение. Така наказанието е безусловно добро, ала е лошо за оновова; за това зло се казва, че е сътворено от Бога, а мирът е установен от него;

понеже за наказанието не съдейства влечението на съгрешилия, а за мира съдейства влечението на ползващия се от него. Сътворяването е правенето на нещо без да бъде предпоставено каквото и да било. Оттук става ясно, че злото е сътворено не като зло, а като безусловно добро и зло само в някакво отношение.

На второто трябва да се отговори, че доброто и злото собствено си противостоят като лишеност и предразположеност; понеже, както отбелязва Симплиций в коментара си към *Категории*²³, противоположности в собствения смисъл на думата се наричат нещата, всяко от които е по природата си нещо, както топлото и студеното, бялото и черното; а онези, едното от които е такова по природа, а другото е отстъпление от природата, си противостоят не като противоположности, ами като лишеност и предразположеност. Само че има два вида лишеност: едната е в самото лишено нещо, например смъртта и слепотата; другата е в лишаването, например болестта, която е път към смъртта, и заболяването на очите, което е път към слепотата: и тези лишености понякога се наричат противоположности, тъй като понякога се запазва нещо от онова, от което биваме лишени; в този именно смисъл злото е наречено противоположно, тъй като не ни лишава от цялото добро, ами отстранява само част от него.

На третото трябва да се отговори, че ако черното не удържаше нещо от природата на цвета, то не би могло да е противоположно на бялото, понеже противоположностите трябва да са в един и същ род. Та макар и това, в което съвпадат бялото и черното, да не е достатъчно с оглед понятието за противоположност, без него изобщо не може да има противоположност; и по същия начин, макар онова, в което се срещат злото и доброто, да не е достатъчно с оглед понятието за противоположност, без него не може да има изобщо противоположност.

На четвъртото трябва да се отговори, че злото бива наречено противоположно на доброто по-скоро в нравствената сфера, нежели в природата, понеже нравствените действия зависят от волята, а именно на волята са обект доброто и злото. Но всяко действие се именува и получава названието си именно от обекта. Така че волевото действие, насочено към злото, получава названието зло; и това зло противостои собствено на доброто; а въпросната противопоставеност прехожда от действията в предразположенията, доколкото действието и предразположението са сходни.

На петото трябва да се отговори, че тъмнината не е противоположност на светлината, ами лишеност от нея; само дето Аристотел често нарича лишеността

²³ *In Cat.*, 14a19-25 (II 572).

противоположност, доколкото според самия него лишеността е в някакъв смисъл противоположност, а първата противоположност е тази между лишеността и формата.

На шестото трябва да се отговори, че настъпи ли тъмнината, не остава нищо от светлината; но остава единствено възможността за светлина, която не е част от тъмнината, ами е неин носител. Защото преди да бъде озарен въздухът, той е бил само във възможност спрямо светлината. И не е правилно да се казва собствено, че светлината е или възниква, или изчезва, ами е, започва или престава да бъде светъл осветеният въздух.

На седмото трябва да се отговори, че, както отбелязва Симплиций в коментара си върху *Категории*²⁴, между злото и доброто в сферата на нравствеността е установимо нещо средно; както има междинно безразлично действие между порочното и добродетелното такова.

На осмото трябва да се отговори, че взетото абстрактно, сиреч само по себе си зло, разрушава, само че не действено, ами формално, доколкото именно е самата развала на доброто; също както и слепотата разрушава зрението, доколкото именно е самата развала или лишеност от зрение; а злото, ако е безусловно зло, сиреч ако е такова само по себе си, разрушава, сиреч внася развала в действието и резултата от него, не като действа, ами като възпрепятства действието, сиреч нанася ущърбност на действената сила, както негодното семе пречи на зачеването и води до раждането на уроди, което и представлява развала на естествения порядък. А онова, което не е безусловно и само по себе си зло, благодарение на действената сила води до пълна развала, само че не безусловно, ами на дадено нещо.

На деветото трябва да се отговори, че от формална гледна точка разрушаването е не задвижване или въздействие, ами разрушеност; а от гледна точка на действието е задвижване и въздействие; ала така, че всичко свързано с въздействието и задвижването се отнася към силата на доброто, а всичко ущърбно се отнася към злото, както и да бъде разбирано то; така движението при куцането се дължи на способността за ходене; а недостатъчната му правилност – на изкривеността на ходилото; и огънят поражда огън, доколкото има такава форма, а разрушава водата, доколкото към въпросната форма се присъединява някаква лишеност.

На десетото трябва да се отговори, че развалата, която е от безусловно и само по себе си зло, не може да е естествена, ами по-скоро е отпадане от природата; но

²⁴ Ibid., 11b38-12a25 (II 527).

развалата, която е злото за някого, може да е естествена, както когато огънят разрушава водата; тогава онова, към което действието е насочено, е безусловно добро, именно формата на огъня. Това, към което действието е първоначално насочено, е пораждането на огъня; а вторично то е несъществуването на водата, доколкото това се иска за съществуването на огъня.

На единадесетото трябва да се отговори, че казаното от Философа е свързано с едно затруднение, тъй като ако доброто и злото не са в род, ами са родове, с това се нарушава разделението на десетте категории; поради което, както отбелязва Симплиций в коментара си върху *Категории*²⁵, някои разрешават въпросното затруднение като казват, че думите на Философа следва да бъдат разбирани в смисъл, щото доброто и злото са родове на противоположностите, именно на добродетелта и порока, ала са не в противоположен род, ами в този на качеството. Само че това тълкуване не изглежда да е подходящо, тъй като този трети член не се отличава от положения най-напред, а именно, че някои противоположности са в един род. Затова Порфирий²⁶ заявява, че едни от противоположностите са еднозначни, и те са или в един непосредствено близък род, както бялото и черното са в рода на цвета, което е първият член в разделението, посочен от Аристотел²⁷; или в непосредствено близки противоположни родове, каквито са целомъдрието и безсрамието, отнесени към добродетелта и порока, което е вторият член; а някои са многозначни, както например благо, обхващащо всички родове, както и съществуващото, а също и злото; затова той твърди, че доброто и злото не са нито в един, нито в много родове, ами че те самите са родове, доколкото род може да бъде наречено и надхвърлящото родовете, например съществуващото и едното. На свой ред Ямвлих²⁸ предлага две други решения: първото от което е, че доброто и злото са наречени родове на противоположностите, доколкото едната противоположност е ущърбна спрямо другата, както черното – спрямо бялото, и горчивото – спрямо сладкото; и така всички противоположности в някакъв смисъл се свеждат до доброто и злото, доколкото всяка ущърбност е относима към понятието за зло. Затова и в първа книга на *Физика*²⁹ е казано, че противоположностите винаги се съотнасят като по-добро и по-лошо. Другото решение е, че Аристотел представя мнението на Питагор, който говори за два реда на нещата, единият от които е обхванат

²⁵ Ibid., 14a15-18 (II 569).

²⁶ Cf. loc. cit.

²⁷ *Cat.*, 11, 14a19-25.

²⁸ Cf. Simplicius, op. cit. (II 70).

²⁹ Aristoteles, *Phys.*, I 10, 189a3.

от доброто, а другият – от злото. Защото в логиката често се прибъгва до примери, смятани за неистинни, ала за по-вероятни в сравнение с други мнения. Така от горекананото излиза, че злото не бива да се смята за нещо.

На дванадесетото трябва да се отговори, че доброто и злото са видови различия единствено в нравствената сфера, в която злото се изказва позитивно, доколкото самото волево действие бива наречено лошо, доколкото е пожелано; при все че самото зло може да бъде пожелано единствено ако бъде мислено като добро.

На тринадесетото трябва да се отговори, че дадено нещо е по-лошо от друго не чрез присъвкупването си към някакво висше зло или чрез различна степен на причастяване към някаква форма, както едно нещо бива наречено повече или по-малко бяло, понеже е в различна степен причастно на белотата; ами то бива наречено повече или по-малко лошо, доколкото е в по-голяма или в по-малка степен лишено от доброто, не с оглед на действието, ами от гледна точка на формата. Наистина, човекоубийството се смята за по-голям грях от прелюбодеянието не защото повече разрушава естественото благо на душата, ами защото отстои по-далеч от благостта на самото действие: а човекоубийството противостои в по-голяма степен в сравнение с прелюбодеянието на благо на боголюбие, което трябва да придаде форма на добродетелната постъпка.

На четирнадесетото трябва да се отговори, че няма пречка злото да е разположено в място, доколкото именно в него се отдръпва от доброто, и да препоръчва доброто тъкмо чрез противопоставеността си като зло.

На петнадесетото трябва да се отговори, че подлежащо, посочено чрез утвърждение, е не само противоположното, ами и лишеноста. Защото според Философа³⁰ на същото място някаква лишеност бива посочена чрез утвърждение, например голото; а освен това нищо не пречи да наречем изменението от добро към зло развала, което ще рече изменение от подлежащо към не-подлежащо; при все че когато човек се променя от благостта на добродетелта към лошота, това е движение от качество към качество, както става ясно от казаното по-горе.

На шестнадесетото трябва да се отговори, че, както отбелязва Дионисий, злото разрушава именно като зло; а поражда не като зло, ами доколкото удържа нещо от доброто.

³⁰ Ibid., V 2, 225b3-5.

На седемнадесетото трябва да се отговори, че към небитието никога не се изпитва влечение, освен ако чрез някакво небитие се съхранява собственото битие; както овцата желае отсъствието на вълка заради съхранението на собствения си живот, а избягва присъствието на вълка единствено доколкото то е гибелно за собствения й живот. От което става ясно, че съществуващото е желано заради него самото, а е избягвано акцидентално; докато несъществуващото бива избягвано заради него самото, а желано акцидентално; поради което и доброто като добро е нещо; а злото като зло е лишеност.

На осемнадесетото трябва да се отговори, че наказанието като такова е зло за някого; а като справедливо е безусловно добро. Но няма пречка безусловно доброто да е зло за някого; както формата на огъня е безусловно добро, но е зло за водата.

На деветнадесетото трябва да се отговори, че за съществуващо говорим в два смисъла. От една страна, доколкото обозначава природата на десетте рода; и така нито злото, нито някоя лишеност е съществуващо или нещо. От друга страна, доколкото отговаря на въпроса „дали е налично“; и така злото е, също както и слепотата. Ала при все това злото не е нещо; защото да е нещо ще рече да се отговори не само на въпроса „дали е налично“, ами и на въпроса „какво е“.

На двадесетото пък следва да се отвърне, че злото е нещо в реалността, ала именно като лишеност, а не като нещо реално; а в разума е като нещо мислено: поради което може да се каже, че злото е съществуващо в разума, но не и в реалността, понеже то е нещо в интелекта, а не във вещта; и самото това, дето е мислено съществуващо в смисъла, в който нещо се нарича съществуващото в разума, е добро; защото добре е нещо да бъде проумяно.

Бележка на преводача

Съществуването на злото е травматична тема в християнския светоглед. Наличието на зло в света поставя тежки проблеми пред теодицеята. Не е случайно, че големите теолози на европейското средновековие – както на изток, така и на запад – полагат големи усилия за разрешаването на този главоболен въпрос. На него посвещава един обширен пасаж от четвърта глава на „За божествените имена” тайнственият автор на Ареопагитическия корпус. Към него се връща постоянно интелектуалният законодател на латиноезичното богословие, Августин.

Тома от Аквино (1225-1274) избира за обсъждането му жанра на университетския диспут. Пълното заглавие на съчинението не случайно е *Quaestio disputata de malo*, а не е случайно и вметването на темата в контекста на интелектуалните контroversии на епохата. Вероятното време на създаване на произведението – между 1270 и 1272 г. в Париж – подсказва, че става дума за текст, предназначен за четене и обсъждане в университета. Типична за жанра е и структурата на изложението: първоначално изброяване на аргументите „против”, посочване на няколко довода „за”, отговор на автора и критичен анализ на приведените в началото възражения.

Тук публикуваме първия раздел от първия въпрос на един обемист текст, обхващащ 16 въпроса и съвкупно 100 раздела, посветени на причината и наказанието за греха, на първородния грях, на смъртните и простимите грехове, на свободното произволение, на главните пороци, както и на природата и действията на демоните. Преводът е направен от проф. Цочо Бояджиев по латинския текст, публикуван в изданието Tommaso d'Aquino, *Il male*, ed. F. Fiorentino, Milano 2001.